

КОРПОРАТИВНІ ДОГОВОРИ У КООПЕРАТИВАХ SHAREHOLDERS' AGREEMENTS AT COOPERATIVES

Смітюх А.В., д.ю.н., професор
професор з науково-педагогічної роботи та міжнародного співробітництва
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID: 0000 0002 4778 4143

У статті розглядається питання укладення корпоративних договорів членами кооперативів. Розглянуто історію становлення корпоративних договорів у правовій системі України. Досліджено питання співвідношення корпоративних та кооперативних правовідносин, за результатами вивчення наукової літератури, законодавства та судової практики зроблено висновок про те, що кооперативні правовідносини є різновидом корпоративних. Як наслідок констатується можливість укладення членами кооперативів корпоративних договорів за умов дотримання визначених законодавством принципів кооперації (сільськогосподарської кооперації). Обґрунтовується, що корпоративні договори можуть визначати порядок здійснення корпоративних прав членами кооперативів, тобто встановлювати їх взаємні зобов'язання щодо реалізації їх прав та повноважень певним чином або утримання від їх реалізації, але не можуть обмежувати право вільного виходу з кооперативу, не повинні передбачати механізми, які надаватимуть можливість визначати варіанти голосування членів на загальних зборах іншими членами або третіми особами на свій розсуд, у тому числі – з наданням безвідкличної довіреності. Доводиться, що члени кооперативу можуть узгодити у корпоративному договорі зобов'язання голосувати на загальних зборах певним чином, або утриматись від голосування за певні рішення, яких вони дотримуватимуться за тих чи інших обставин і визначити взаємну відповідальність за порушення таких зобов'язань. У статті обґрунтовується, що корпоративні договори можуть укладатися членами кооперативів на вказаних вище засадах виходячи з положень ч.2 ст.6 ЦК України, проте виходячи з необхідності забезпечення правової визначеності пропонується повністю легалізувати корпоративні договори у кооперативах шляхом внесення відповідних змін до законодавства.

Ключові слова: корпоративний договір; корпоративні правовідносини; кооперативні правовідносини; кооперативи; сільськогосподарські кооперативи.

The article examines the issue of the shareholders' agreements at cooperatives. The emergence of shareholders' agreement in the legal system of Ukraine is considered. As a result of the study of legal research, legislation and court practice the issues of the correlation between corporate and cooperative legal relations has been clarified. It has been concluded that cooperative legal relations are a type of corporate legal relations. As a result, it was found the shareholders' agreement might be entered by members of cooperatives, provided that the principles of cooperation (agricultural cooperation) defined by the law are observed. It is substantiated that shareholders' agreements could provide the way how corporate rights are to be realized by members of cooperatives, that is, establish their mutual obligations regarding the exercise of their rights and powers in a certain way or refrain from their exercise. On the other hand, shareholders' agreements cannot limit the member's right to withdraw freely from the cooperative as well as must not provide an opportunity to determine voting options for members at the general meetings by other members or third parties at their discretion. It is also substantiated the irrevocable power of attorneys are not to be allowed at cooperatives as well. It is proven that the members of the cooperative can nevertheless agree in the shareholders' agreement on the obligation to vote at the general meeting in a certain way, or to abstain from voting for certain decisions, which they will follow under certain circumstances, as well as to determine mutual responsibility for the violation of such obligations. It is also substantiated that shareholders' agreements can be concluded by members of cooperatives in the way as it is mentioned above under the provisions of Part 2 of Article 6 of the Civil Code of Ukraine, however, based on the need to ensure legal certainty, it is proposed to fully legalize shareholders' agreements in cooperatives via appropriate amendments to the legislation.

Key words: shareholders' agreement; corporate legal relations; cooperative legal relations; cooperatives; agricultural cooperatives.

Постановка проблеми. Вперше можливість укладення корпоративних договорів в Україні була передбачена Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів» від 23.03.2017 р. № 1984-VIII [1]. Прийняті пізніше Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» 2018 р. (ст.7 [2]) та Закон України «Про акціонерні товариства» 2022 р. (ст.29 [3]) встановлюють нормативно-правові засади для корпоративних договорів в АТ, ТОВ та ТДВ: це договори, за якими учасники (акціонери) товариства «зобов'язуються реалізувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації» [2;3], крім того у ТОВ і ТДВ корпоративний договір «може передбачати умови або порядок визначення умов, на яких учасник має право або зобов'язаний купити або продати частку у статутному капіталі (її частину), а також визначити випадки, коли таке право або обов'язок виникає» [2], відповідне положення закріплене і щодо АТ [3]. Корпоративні договори вчиняються в письмовій формі, крім учасників (акціонерів) товариства додатковими сторонами корпоративних договорів можуть бути як самі товариства так і треті особи, при цьому після прийняття Закону України від 27.07.2022 р. № 2465-IX такі договори можуть бути як безоплатними так і оплатними [3].

Впровадження корпоративних договорів до правової системи України стало результатом подолання «занадто

імперативного» [4, с.395] підходу до корпоративних відносин, який проявлявся у проголошенні безумовно імперативного характеру норм корпоративного права («з приводу ... створення, формування ... органів, визначення компетенції цих органів, процедури скликання загальних зборів та визначення порядку прийняття рішень на зборах...» [5]), коли недотримання їх вимог характеризувалося як порушення публічного порядку [5].

В акціонерних товариствах, товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю корпоративні договори стають інструментом додаткового регулювання корпоративних правовідносин, допомагають запобігати виникненню корпоративних конфліктів, можуть підвищувати визначеність відносин, підлаштовувати засади реалізації корпоративних прав під побажання учасників.

Утім виникає питання щодо можливості укладення корпоративних договорів у товариствах відмінних від АТ, ТОВ і ТДВ, зокрема – у кооперативах різних видів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджувана проблематика перебуває на перетині декількох тем: корпоративні договори вивчали Л. М. Дорошенко, Ю. М. Жорнокуй, О. О. Недошовенко, М. М. Сигидин, Л. В. Сіщук, М. О. Суханов, В. І. Цікало, Т. Б. Штим, Н. В. Щербаківа та інші, питання кооперативних правовідносин досліджували серед інших С. В. Батрин, О.М. Вінник, О.В. Гафурова, В. О. Коверзнев, Р. В. Мав-

ліханова, В.І. Семчик, В. Ю. Уркевич, корпоративні правовідносини ставали предметом наукового інтересу дуже багатьох дослідників, зокрема С. В. Артеменко, О. А. Беляневич, Н. С. Бутрин, Н. С. Глусь, О. Р. Кібенко, В. М. Кравчук, О. Д. Крупчан, І. В. Лукач, та І. В. Спасибо-Фатеева, В. С. Щербина, проте питанню укладення корпоративного договору членами кооперативу не приділялося належної уваги.

Мета статті полягає у визначенні можливості укладення корпоративного договору членами кооперативу як *delegatata* та *delegeferenda* і особливостей такого договору порівняно з корпоративними договорами у господарських товариствах.

Вклад основного матеріалу. Визначальним для досліджуваної проблематики є питання *корпоративного* характеру юридичної особи, за учасниками (членами, акціонерами) якої щодо якої визнаватиметься право на укладення *корпоративних* договорів. У свою чергу, корпоративний характер юридичної особи визначається наявністю в її учасників корпоративних прав та існуванням між ними і відповідною юридичною особою корпоративних правовідносин.

У контексті з'ясування корпоративного характеру господарських товариств та кооперативів слід зауважити, що такі дослідники як С. В. Артеменко [6, с.22-23], О. А. Беляневич та А. В. Мякий [7, с.8-9], Н. С. Глусь [8, с.10], О. Д. Крупчан [9, с. 74], І. В. Лукач [10, с.62, 69] та В. С. Щербина [11, с.227, 241-242] визнають корпоративний характер лише за акціонерними товариствами, товариствами з обмеженою та додатковою відповідальністю. На думку В. М. Кравчука корпоративний характер властивий всім господарським товариствам [12, с.46], А. В. Зеліско вважає корпоративними засади, на яких функціонують також виробничі кооперативи [13, с.325], натомість О. М. Вінник поширює їх на всі кооперативи [14, с.103, 143].

Можна бачити, що з цього питання висловлюються дуже відмінні думки, до того ж деякі дослідники підкреслюють принципову відмінність корпоративних відносин від кооперативних.

Зокрема, В. О. Коверзнев пише, що «кооперативні організації створюються з іншою метою, яка не пов'язана з одержанням прибутку» [15, с.67], а С. В. Батрин вважає за необхідне «відмежовувати інтерес у задоволенні потреб (притаманний діяльності кооперативу) від мети отримання прибутку (що є ядром діяльності господарського товариства)» [16].

Щодо мети отримання прибутку слід зауважити, що вона присутня у діяльності виробничих кооперативів (ст. 2 Закону України «Про кооперацію» [17]) та сільськогосподарських кооперативів, що діють з метою одержання прибутку (ч.3 ст. 5 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» [18]), тому її наявність або відсутність навряд чи може висуватися як підстава відмежування корпоративних прав і відносин від кооперативних; до того ж у сільськогосподарських кооперативах розподіл прибутку наразі інституціалізований так само, як і у господарських товариствах – через виплату дивідендів (ст. 27 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» [18]). Слід також зауважити, що п. 2 ч. 3 ст. 96-1 ЦК України у редакції Закону України № 2465-IX від 27.07.2022 р. передбачає корпоративне право «брати участь у розподілі прибутку юридичної особи і одержувати його частину (дивіденди), якщо така юридична особа має на меті одержання прибутку» [19], що означає визнання корпоративного характеру прав принаймні у деяких видах юридичних осіб, що не мають на меті одержання прибутку.

С. В. Батрин підкреслює «колективну обумовленість кооперативу» [16], прикладом якої, на його думку, є «ціна голосу при вирішенні усіх питань діяльності, яка визначається формулою одна людина - один голос» [16], так само

В. О. Коверзнев пише, що «управління кооперативною організацією її членами здійснюється за іншими принципами, ніж у господарських товариствах, оскільки не залежить від розміру паю її члена» [15, с.66]. Проте формула «одна людина – один голос» застосовується і у певних видах господарських товариств (повні та командитні товариства), якщо інше не визначено засновницьким договором (ч. 2 ст.121 ЦК України [19]), а у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю вона навпаки може бути передбачена статутом товариства, оскільки ст.29 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» дозволяє відступати від принципу «кількість голосів є пропорційною розміру частки» [2] і формула «один учасник – один голос» так само може бути реалізована у цих видах господарських товариств.

З іншого боку відповідно до ч. 3 ст. 4 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» передбачається можливість надати членом сільськогосподарського кооперативу «додаткову кількість голосів, пропорційну до їх участі в господарській діяльності такого кооперативу, кооперативного об'єднання (частки кожного з них в обороті з відповідним кооперативом, кооперативним об'єднанням та/або трудової участі в діяльності кооперативу), з урахуванням обмежень, встановлених цим Законом» [18]. Отже, формула «один учасник – один голос» може реалізовуватися і в кооперативах і в більшості видів господарських товариств (крім акціонерних), а в деяких кооперативах від неї можна відступати, тому вона не може бути тим критерієм, який визначав би якусь принципову відмінність корпоративних відносин від кооперативних.

В. О. Коверзнев зауважує, що «кваліфікаційною ознакою корпоративних прав є наявність у особи частки в статутному капіталі господарської організації. Втім, у кооперативних організаціях статутний фонд не утворюється» [15, с.66], проте ця теза по-перше не є більше актуальною через те, що Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію» 2020 р. передбачено створення у сільськогосподарських кооперативах статутних капіталів, поділених на частки (ст.21 [18]), по-друге відмінності між статутних (складеним капіталом та пайовим фондом) не суттєвими: обидва інститути оформлюють, хоча і з певними відмінностями, внесення учасником (членом) інвестиційних вкладів для провадження новоствореною юридичною особою (господарським товариством або кооперативом) певної діяльності (детальніше про це нижче).

Що стосується судової практики, то вона йде шляхом постійного розширення кола юридичних осіб, правовідносини в яких визнаються корпоративними, серед іншого вже п. 1.1. Постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 25.02.2016 р. № 4 відносив до кола корпоративних суб'єктів господарські товариства, *виробничі* кооперативи, фермерські господарства, приватні підприємства, засновані на власності двох або більше осіб [20]; у Постанові Великої Палати Верховного Суду від 27.02.2019 р. у справі №738/1772/17 [21] зроблено висновок про корпоративний характер відносин у *споживчих* товариствах (кооперативах); Постановами Великої Палати Верховного Суду від 17 грудня 2019 р. у справі №904/4887/18 [22]; від 24.04.2019 р. у справі №509/577/18 [23]; від 01.10.2019 р. у справі №910/7554/18 [24] визначено корпоративний статус *обслуговуючих* кооперативів.

Видається, що істотною спільною рисою, яка об'єднує всі види кооперативів з господарськими товариствами і дозволяє характеризувати відносини, що виникають між ними та їх учасниками (акціонерами, членами) як корпоративні є наявність у їх учасників (членів) майнового інвестиційного інтересу, що виникає у зв'язку з внесенням вкладу, і, відповідно майнового права на отримання певного майна у разі припинення членства (участі), при цьому наявність або відсутність права на отримання час-

тини прибутку (повноцінного або обмеженого) не є вирішальною для кваліфікації відповідних прав і відносин як корпоративних. Річ у тому, що результатом інвестування може бути не лише прибуток, але також інший, зокрема, соціальний ефект (ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» [25]: «пайові внески у споживчих та обслуговуючих кооперативах мають інвестиційний, але водночас несприятельський характер, зокрема через створення обслуговуючих кооперативів відбувається *de facto* інвестування у будівництво житла» [26, с. 58]). Вся сукупність корпоративних (майнових та немайнових) прав як у господарському товаристві так і у кооперативі незалежно від його виду забезпечує реалізацію саме цього майнового інтересу інвестиційного характеру, який може бути стосоватися як прибутку так і певного соціального ефекту, при цьому повноцінне майнове право на отримання частини прибутку юридичної особи наявне в учасників (членів) лише якщо відповідна юридична особа є суб'єктом підприємництва, тобто комерційною корпоративною господарською організацією, тобто підприємницьким товариством (цей аспект детально обґрунтовано у більш ранній роботі [26, с.59-60]). Відповідно кооперативні відносини постають як різновид відносин корпоративних, особливістю яких є те, що вони базуються на певних *додаткових* принципах, визначених ст.4 Закону України «Про кооперацію» [17] та ст.4 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» [18], (добровільність і відкритість членства, демократичність, обов'язковість участі членів у його господарській та іншій діяльності кооперативу, автономність і незалежність, сприяння розвитку сільськогосподарської кооперації, співпраця кооперативів, врахування інтересів територіальної громади для сільськогосподарських кооперативів; добровільність вступу та безперешкодний вихід, соціальна справедливість, взаємодопомога та співробітництво, рівне право голосу під час прийняття рішень, вільний вибір напрямів і видів діяльності; демократичний контроль членами діяльності кооперативів та їх посадових осіб, безпосередня участі членів у діяльності кооперативу).

Отже, виходячи з того, що відносини у всіх господарських товариствах та кооперативах є корпоративними, проблему укладання корпоративних договорів у кооперативах можна розглядати як *delegelata* так і *delegeferenda*.

Delegelata можливість укладання корпоративного договору членами кооперативів можна обґрунтовувати правом сторін «врегулювати у договорі, який передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, які не врегульовані цими актами» (ч. 2 ст. 6 ЦК України [19]): корпоративний договір прямо передбачений Законами України для регулювання правовідносин, що виникають при реалізації корпоративних прав учасників АТ, ТОВ і ТДВ, отже, члени кооперативів використовуватимуть цю договірну форму з посиланням на ч. 2 ст. 6 ЦК України при реалізації їх корпоративних прав, попри те, що ці відносини не врегульовані Законами України «Про кооперацію» та «Про сільськогосподарську кооперацію».

Чи є підстави вважати, що кооперативні правовідносини, як різновид відносин корпоративних вимагають іншого, безумовно імперативного характеру норм корпоративного права, з кваліфікацією недотримання їх вимог як порушення публічного порядку, того самого «занадто імперативного» [4, с.395] підходу, який був властивий корпоративному праву ще десять-двадцять років тому?

Видається, що укладання корпоративних договорів членами кооперативу можливе за умови дотримання принципів кооперації (сільськогосподарської кооперації). Ч. 2 ст. 12 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію, встановлює, що «обмеження у будь-якій формі

прав членів сільськогосподарського кооперативу ... за рішенням членів чи органів управління кооперативу не допускається» [18], проте у господарських товариствах так само органи управління не можуть обмежувати права учасників, так само учасники не можуть своїми рішеннями обмежувати права інших учасників, що не заважає укладенню ними корпоративних договорів, які на добровільній основі визначають порядок реалізації корпоративних прав та умови утримання від їх реалізації.

Отже *delegelata* корпоративні договори можуть визначати порядок здійснення корпоративних прав членів кооперативів (встановлювати їх взаємні зобов'язання щодо реалізації їх прав та повноважень певним чином або утримання від їх реалізації) з посиланням на ч. 2 ст. 6 ЦК України, але не можуть обмежувати право вільного виходу з кооперативу, бо це порушуватиме принцип добровільності і відкритості членства у кооперативі (у частині можливості безперешкодного виходу з кооперативу). Так само корпоративні договори у кооперативах не повинні, на нашу думку, передбачати механізми, які надаватимуть можливість визначати варіанти голосування членів на загальних зборах іншими членами або третіми особами на свій розсуд, у тому числі – з наданням безвідкличної довіреності, що порушуватиме принцип демократичності, але члени кооперативу можуть узгодити у корпоративному договорі зобов'язання голосувати на загальних зборах певним чином, або утриматись від голосування за певні рішення, яких вони дотримуватимуться за тих чи інших обставин і визначити взаємну відповідальність за порушення таких зобов'язань.

Отже, *delegelata* корпоративні договори у кооперативах можуть укладатися з посиланням на ч. 2 ст. 6 ЦК України, хоча й з деякими наведеними вище обмеженнями, що враховують специфіку кооперативних правовідносин як різновиду відносин корпоративних. Водночас необхідність забезпечення правової визначеності обумовлює доцільність повної легалізації корпоративних договорів у кооперативах і внесення відповідних змін до законодавства, при цьому зазначені вище особливості корпоративних договорів у кооперативах можуть бути покладені в основу їх регулювання *delegeferenda*.

Висновки та рекомендації. Виходячи з кваліфікації кооперативних правовідносин як різновиду корпоративних укладання корпоративних договорів членами кооперативу можливе з посиланням на ч. 2 ст. 6 ЦК України за умови дотримання визначених законодавством принципів кооперації (сільськогосподарської кооперації). Корпоративні договори можуть визначати порядок здійснення корпоративних прав членів кооперативів (встановлювати їх взаємні зобов'язання щодо реалізації їх прав та повноважень певним чином або утримання від їх реалізації), але не можуть обмежувати право вільного виходу з кооперативу, не повинні передбачати механізми, які надаватимуть можливість визначати варіанти голосування членів на загальних зборах іншими членами або третіми особами на свій розсуд, у тому числі – з наданням безвідкличної довіреності, проте члени кооперативу можуть узгодити у корпоративному договорі зобов'язання голосувати на загальних зборах певним чином, або утриматись від голосування за певні рішення, яких вони дотримуватимуться за тих чи інших обставин і визначити взаємну відповідальність за порушення таких зобов'язань.

Необхідність забезпечення правової визначеності обумовлює доцільність повної легалізації корпоративних договорів у кооперативах і внесення відповідних змін до законодавства, при цьому в основу їх законодавчого регулювання можуть бути покладені зазначені вище положення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів: Закон України від 23.03.2017 р. № 1984-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1984-19>.
2. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>.
3. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20>.
4. Жорнокуй Ю. М. Акціонерний договір: сучасні реалії та тенденції розвитку. Оновлення договірної регулювання приватноправових відносин в Україні: монографія / за заг. ред. А. Б. Гриняка, О. О. Кота, М. Д. Пленюк. Київ: НДІ приват. Права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2020. С. 395-413.
5. Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин: Рекомендації Президії Вищого господарського суду України від 28.12.2007 р. №04-5/14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v5_14600-07.
6. Артеменко С.В. Цивільно-правові проблеми управління акціонерним товариством: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2004. 195 с.
7. Беяневич О. А., Мякий А. В. Корпоративне управління за законодавством України: теоретико-прикладні проблеми: монографія. Київ : НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2017. 320 с.
8. Глусь Н.С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2000. 23 с.
9. Крупчан О. Публічні і приватні засади в корпоративному праві України: правові питання. *Вісник Академії правових наук України*. 2004. № 2(37). С. 71–79.
10. Лукач І. В. Господарсько-правове регулювання корпоративних відносин в Україні: теоретичні проблеми: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2016. 474 с.
11. Щербина В. С. Суб'єкти господарського права : монографія. Київ : ЮрінкомІнтер, 2008. 264 с.
12. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: монографія. Львів : Край, 2009. 464 с.
13. Зеліско А. В. Підприємницькі юридичні особи приватного права як суб'єкти цивільних правовідносин: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, Київ, 2017. 571 с.
14. Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2004. 631 с.
15. Коверзнев В. О. Господарсько-правове забезпечення кооперації в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2018. 433 с.
16. Батрин С.В. Корпоративні та кооперативні правовідносини. *Наукові дослідження на шляху до удосконалення правової системи* (08.05.2009): Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції за різними юридичними напрямками. URL: https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=451
17. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р. №1087–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>.
18. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21.07.2020 р. № 819-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20>.
19. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435–IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
20. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 25.02.2016 р. № 4. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16>.
21. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27.02.2019 р. у справі № 738/1772/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80523618>.
22. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 17.12.2019 р. у справі № 904/4887/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86566266>.
23. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 24.04.2019 р. у справі № 509/577/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81691869>.
24. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 01.10.2019 р. у справі № 910/7554/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85412911>.
25. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560–XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
26. Смітюх А.В. Корпоративні та членські права та правовідносини у світлі новітньої практики Верховного Суду 2019-2020 років. *Правова держава*. 2020. № 38. С.55-63.